

אלתרמן כעד לזמנו

מאת מ. אונגרפלד

שירים המחולקים לשבעה מחזורים, ויחד הם מחווים מעין שיר אפי, או מחרוזת של מחשבות המשורר; בימי מלחמת העולם השנייה, כשהגיעו הידיעות הראשונות על מעשי הזוועות של הנרמנים ביהודי אירופה, על המרד בגיטאות ועל גירוש היהודים למחנות ההשמדה. שירי הספר הזה הם שיחות יחיד של מת, שנשמתו מרחפת בעולם ומתרפקת על אהר בת נפשו, אשת נעוריו, המפרפרת בין שוכיה ומעניה בעיר הנצורה, בין החיים והמות.

ברוח הבאלאדה וסיפור הבא לאדה, חרוז המחזור הראשון של השירים, הרצוף כולו אהבת המת לאשת נעוריו ונאמנות לנקמה, לקנאה ולרחמים. ותפלתו היא ותקוותו. שאחיו יעמדו בנסיון בי קדושה ובטהרה ומתוך "שמחת עניים", הבטוחים והמאמינים כי יש טעם וגמול לסבלם ויש נקם במעניהם. במחזור השירים השני, מדובב המשורר גם את הסארקאזם, הלועג, בלשון סגנון נהור, ב"צחוק המר כלענה. לשיר השקר, שיר שמחת עניים, שהוא כאילו שיר של אור, שיר מחול. הצועקים מגיל כי השקר מולך בעולם וצוחקים ומשמחים עניים, כי באיך ופודה אין ומריעים לכבוד היופי של האומה, בשעה שהיא מתבוססת בדמיה.

"שמחת עניים" הוא הספר היסודי בשירת השואה שלנו והוא מצטרף יפה לאחיו "רחובות הג'הר" לא, צ. גרינברג. על פירוש זה לשירת אלתרמן הסמלית יצאו חולקים שונים, ואין השעה כשרה לוויכוחים.

לפופולריות מיוחדת זכה, הטור השביעי, שהוא יותר מ"מזיגה בפלאה" של "שירה ופובליציסטיקה", כי מוצק בו גם היסוד החי ונבי. בשירי "הטור השביעי" השקיע אלתרמן ממיטב סגולותיו: הומור חריף, סאטירה נוקבת, הב"קקה מפתיעה ועירנות ורגישות לכל שמביא הזמן. רשימות פיוטיות אלה משקפות תקופת מפנה בתולדות ישראל, תקופת המאבק עם השלטון האנגלי והשכנים ערבים, תקופת השואה ותקומת מדינת ישראל בשנים האחרונות החליף ה"טור השביעי" את לבושו החיצוני והיה כתוב כאילו בפרוזה, אבל זוהי פרוזה פיוטית, ובה שירת מצפוננו של דור שלם.

יש שרצו למצוא בשירה נשגבה זו "כתמי יופי" בשם "שירים אקטואליים", "פזמונים פובליציסטיים", ולא היא. כי רוח החזון האמיתית הנושבת בהם, אינה יקדעת גבולות של זמן ותקופה, ובידי הזהב של האמן הגדול, נהפך הכל לכתם פז.

נתן אלתרמן זכה לארבעים שנות יצירה מבורכת, יצירה בעלת סגולות יקרות, רבת אנפין, יצירה שלא שקטה על שמריה אלא העפילה כל הימים לעלות על כיבושים פיוטיים צורניים והישגים לשוניים ותוכניים. והיא סיגרה לעצמה במשך הימים כמה כיוונים, כמו המודרניזם האימאזיסטי או האסתטיזם של המראות: שירי סמל על מאורעות הזמן, רשימות שיריות שנשמע מהן גם הד הזמן ונושאן — עניינים אקטואליים.

שירתו הלירית וההגותית הקנתה לו מעמד מרכזי בדור המשוררים שלאחר ביאליק, ולפופולאריות מרובה זכה בפזמוניו על בעיות השעה, שכללו גיבוש על שאלות חברתיות ונתפרסמו במסגרת "הטור השבועי" והקנו לו מעין מעמד מרכזי של משורר לאומי בתקופת המנדט, או שהושמעו גם מעל במות סאטיריות שונות ועשוהו לחלוץ הפזמון העממי.

את הכיוון הראשון ביצירתו הפיוטית אנו מוצאים בספר "כוכבים בחוץ" שבו כונסו שירי אלתרמן הראשונים, אשר נכתבו בשנות תרצ"א — תרצ"ח, ובהם ראווה כאילו הולך בדרכי שירתו של א. שלונסקי. אולם הוא מגיע לשלב חדש של התפתחות במודרניזם העברי ולפיתוח קיצוני של האימאז' העברי. זוהי ראייה חדשה של העולם ומתן צורה חדשה לכל הנמצא בו. כאן עובר רים העצמים וההופעות לידה חדשה, כשהם מתערטלים יום יום מצורתם המיושנת ומגיעים לידי עצמותם המחודשת.

כאן דבק לכאורה בהשפעת השירה הצרפתית החדשה, באסתטיזם של המראות, ומחדד את הראייה הפיוטית שלו ומזווג בחריפות שכלו הפכים. היסוד השורט לט כאן הוא חמדת החיים, אהבת העולם והטבע. אלתרמן שר כאן על העיר, יותר מכל המשוררים שקדמו לו, לשירי האהבה שבספר זה, משווה היסוד הפזמוני חן עממי מיוחד.

מפנה ביצירתו של אלתרמן מציין ספר השירים השני שלו, "שמחת עניים" (הופיע בשנת תש"א), שכן עבר הוא הפעם מרשות היחיד לרשות הרבים, מתחום האסתטיזם של המראות, לשירה ציבורית לאומית. נושאי שירתו הם עלילות ה"הגנה" במאבק עם הבריטים והערבים. היעפלה לארץ, חבלי מלחמת היחירור ותקומת ישראל בשירת הזמן הזאת, עבר אלתרמן מן האימאז'יות אל הסמלנות. יצירה סמלנית אקטואלית כזאת, היא "שמחת עניים", שכלולים בה ל"א